

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-71>

**FOREIGN EXPERIENCE OF THE LEGAL REGIME  
OF MARTIAL LAW**

**ЗАРУБІЖИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕЖИМУ  
ВОЄННОГО СТАНУ**

**Stefanchyshen R. V.**

*PhD in Law*

**Стефанчишен Р. В.**

*доктор філософії в галузі права*

Дослідження правового режиму воєнного стану неможливо здійснити якісно без врахування міжнародної практики застосування цього крайнього заходу, тому обрана тема є безумовно актуальною. У Сполучених Штатах Америки (далі – США) правовий режим воєнного стану має назву «martial law» та відомий ще з часу здобуття даною державою незалежності. Формально на державному рівні визнання заходів правового режиму воєнного стану здійснювалося усього двічі в США – один раз на федеральному рівні (у період Громадянської війни) та один раз на рівні окремого штату (у період Другої світової війни) [1, с. 48]. Якщо говорити про Громадянську війну, що мала місце за президентства А. Лінкольна, то саме під час дії воєнного стану відбулося введення в дію обмежень прав і свобод людини, що знайшло вираження у Акті обмеження дії Habeas Corpus. Це спричинило конфлікт інтересів Президента країни та Конгресу, який залишав за собою виняткове право призупиняти дію окремих положень Habeas Corpus [2, с. 50].

Окрім зупинення дії права habeas corpus, що є захистом від незаконного затримання, було реалізовано також такі заходи, як передання місцевої влади до військових формувань, що мали на меті забезпечення громадської безпеки; обмеження свободи слова з метою послаблення поширення неправдивої інформації; введення контролю за поштовими повідомленнями та публікаціями. Тобто, як і в будь-якій державі, правовий режим воєнного стану в США передбачає тимчасове делегування повноважень до військової адміністрації в умовах настання надзвичайного стану, а також може включати обмеження

окремих прав та свобод громадян для дотримання національної безпеки та громадського порядку.

Незважаючи на те, що США належать до англо-американської правової системи, тобто основним джерелом права там є судовий прецедент, нормативно-правову базу правового режиму воєнного стану становлять закони США. Так, зокрема, Конституція США у ст. 1 забороняє введення воєнного стану, оскільки забороняє військовим втручатися в громадські справи. Але дана заборона не стосується випадків повстання чи ситуації, яка суттєво загрожує безпеці громадськості. Саме у таких ситуаціях право вводити режим воєнного стану належить Конгресу або Президенту. Щодо Президента, то введення надзвичайного стану надає йому додаткові повноваження щодо здійснення мобілізації військ, використання військової сили, введення обмеження на свободу пересування та свободу слова [3, с. 201].

Закон про повстання 1807 року (Insurrection Act of 1807) наразі є єдиним нормативно-правовим актом Сполучених Штатів Америки, який стосується застосування окремих заходів під час введення правового режиму воєнного стану в державі. Окрім того, саме даним законом передбачено право Президента використовувати збройні сили для придушення повстань та забезпечення виконання федеральних законів. Так, відповідно до положення 443 глави 39 Закону про повстання 1807 року, у всіх випадках повстання чи перешкоджання законам Сполучених Штатів, будь-якого окремого штату чи території, де президент Сполучених Штатів має право викликати міліцію з метою придушення такого повстання або забезпечення належного виконання законів, для нього буде законним використовувати для тих самих цілей таку частину сухопутних або військово-морських сил Сполучених Штатів, якщо буде визнано за необхідне, попередньо дотримуючись усіх попередніх вимог закону щодо цього [4].

Що стосується випадків застосування збройних сил на захист Сполучених Штатів Америки, то Закон передбачає декілька таких випадків: Глава 251 Закону про повстання 1807 року (Insurrection Act of 1807) стосується ситуації, коли законодавча влада штату (або губернатор) просить федеральну допомогу для придушення повстання в цьому штаті. При цьому, положення даного розділу застосовується лише у випадку згоди постраждалої сторони, на відміну від глав 252 і 253, які

дозволяють президенту застосовувати збройні сили навіть всупереч бажанню штату; Глава 252 Закону про повстання 1807 року (Insurrection Act of 1807) дозволяє застосування збройних сил з метою «забезпечення виконання законів» Сполучених Штатів або «придушення повстання», коли «незаконні перешкоди, об'єднання, збори чи повстання» роблять «неможливим» застосування федерального закону в цьому штаті «звичайного судового провадження»; Глава 253 Закону про повстання 1807 року (Insurrection Act of 1807) складається з двох частин. Перший дозволяє президенту використовувати збройні сили в штаті для придушення «будь-якого повстання, незаконних змов або змови», які «настільки перешкоджають виконанню законів», що будь-яка частина жителів штату позбавляється конституційного права а органи державної влади не можуть або не бажають захистити це право. Друга частина даної глави дозволяє президенту розгортати війська для придушення «будь-якого повстання, незаконних об'єднань або змови» в штаті, який «протидіє або перешкоджає виконанню законів Сполучених Штатів або перешкоджає відправленню правосуддю за цими законами» [5].

Незважаючи на можливість президента чи Конгреса оголосити військовий стан, це не скасовує дію Конституції Сполучених Штатів Америки. Як звертаюся увагу Тім Лау та Джозеф Нанн, федеральний уряд завжди зобов'язаний дотримуватися Конституції, навіть в умовах воєнного стану влада не може скасовувати конституційні права (за винятком разумних обмежень). Крім того, оголошення воєнного стану підлягають судовому розгляду. Наприклад, якщо федеральний уряд вводить у штаті чи території військовий стан, особи, затримані військовими, можуть звернутися до федерального суду з проханням про їхнє звільнення, подавши клопотання про судовий наказ *habeas corpus*. Згодом, якщо суд розгляне клопотання, він може вирішити, чи було оголошення воєнного стану конституційним взагалі [5].

Також зупинимось на досвіді такої держави, як Молдова. Насамперед відзначимо, що з початку введення на території України воєнного стану у Республіці Молдова було запроваджено надзвичайний стан, який було скасовано 30 грудня 2023 року. Вказані обставини особливо звертають увагу на дослідження особливостей режиму воєнного стану в даний

державі. Оскільки Молдова відноситься до держав романо-германської правової сім'ї, дослідження особливостей введення воєнного стану неможливе без врахування чинної нормативно-правової бази.

Конституція Республіки Молдова не передбачає визначення воєнного стану, проте згадує його у декількох статтях. Так, ст. 66 передбачає повноваження Парламенту щодо оголошення надзвичайного стану, облоги та воєнного стану. Таке оголошення оприлюднюється у вигляді закону, що є органічним (на відміну від ординарних та конституційних). Примітним є те, що положення, які стосуються чинності Конституції та діяльності Парламенту є тотожними до практики України, адже Основним законом Республіки Молдова передбачено, що Парламент не може бути розпущений, а Конституція не може бути змінена в умовах надзвичайного та воєнного стану, стану облоги (ч. 4 ст. 85) [6].

Викладене свідчить, що в разі загроз національній безпеці, зовнішньої агресії або під час правового режиму воєнного стану в Молдові можуть бути застосовані чимало заходів, що мають на меті режим забезпечення громадського порядку.

#### Література:

1. Славко А.С. Правовий режим воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2015. № 2(13). С. 48-52.
2. Мерник А.М., Стоян Є.О., Артеменко К.С. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 49-52.
3. Insurrection Act, 1807. URL: <https://loveman.sdsu.edu/docs/1807InsurrectionAct.pdf>
4. Nunn Joseph. The Insurrection Act Explained. URL: <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/insurrection-act-explained>
5. Nunn J., Lau T. Martial Law Explained. URL: <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/martial-law-explained>
6. Конституція Республіки Молдова. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Constitutia-RM-format-mic-Ucr-Tipar-15-07-2016.pdf>